

ks. Marcin Nabożny¹

Recenzja książki *Wpisani w dzieje Radomia.*

Pięćset pięćdziesiąta rocznica przybycia oo. Bernardynów do Radomia (1468–2018), pod redakcją ks. Michała Krawczyka i Aleksandra Krzysztofa Sitnika OFM, Kalwaria Zebrzydowska 2018

Położone w centralnej Polsce, w południowej części województwa mazowieckiego nad rzeką Mleczną, miasto Radom to jedno z najstarszych miast historycznej Małopolski. Miasto i znajdujący się tam zamek były miejscem częstych wizyt królewskich, zjazdów sejmów i spotkań wagi państwowej. Ważnymi wydarzeniami w dziejach Radomia były, m.in. podpisanie pierwszego aktu unii Polski z Litwą, zwanej „unią radomsko-wileńską” w 1401 r., uchwalenie konstytucji „nihil novi” oraz zbioru praw polskich, tzw. statuty Jana Łaskiego w 1505 r., czy ustanowienie tu w 1613 r. siedziby Koronnego Trybunału Skarbowego. Warto pamiętać również, że w latach 1481–1482 w Radomiu mieszkał Kazimierz, syn Kazimierza Jagiellończyka, pełniąc rolę namiestnika państwa. W historię miasta od wieków wpisane są także kościelne dzieje, na które składają się historie parafii, kościołów, czy tworzących im wybitnych przedstawicieli spośród duchowieństwa i świeckich².

Teren dzisiejszej diecezji radomskiej początkowo był podzielony między archidiecezję gnieźnieńską, jak też diecezję poznańską i krakowską. Trzeci rozbiór Polski z 1795 r. spowodował, że terytorium omawianej diecezji – a więc także ziemie należące do Gniezna i Poznania – znalazły się pod berłem austriackim. W konsekwencji więc tereny tych diecezji zostały odcięte od swych stolic. Co prawda biskupi przekazali władzę jurysdykcyjną nad zagarniętymi terenami biskupowi krakowskiemu, jednak i to nie rozwiązywało problemu. Po zabiegach Austrii Pius VI wydał 13 czerwca 1805 r. bullę *Indefessum personarum*, mocą której utworzył diecezję kie-

¹ Doktor nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, Instytut Historii Kościoła i Patrologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

² F. Opilowski, *Radom*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 16, Lublin 2012, kol. 1054-1096.

lecką. Niemniej w praktyce dopiero 30 grudnia 1807 r. pierwszy kielecki biskup Wojciech z Bożej Woli Górski podjął jurysdykcję w swej diecezji. W granicach diecezji kieleckiej znalazło się całe terytorium dzisiejszej diecezji radomskiej. Jednak już w 1818 r., 30 czerwca, Pius VII bullą *Ex imposita Nobis* powołał do istnienia diecezję sandomierską. Została ona włączona do ustanowionej w tym samym roku, 12 marca, bullą *Militantis Ecclesiae*, archidiecezji warszawskiej. Stolicą diecezji został położony dosłownie na jej granicy Sandomierz, a w jej granicach znalazł się Radom. W 1981 r. zmieniono nazwę diecezji na sandomiersko-radomską. 25 marca 1992 r. papież Jan Paweł II, na mocy bulli *Totus Tuus Poloniae Populus* podzielił tę diecezję na dwie: diecezję sandomierską i diecezję radomską³.

Obok 301 parafii, zorganizowanych w 29 dekanatach obecnej diecezji radomskiej, ważne miejsce na kościelnej mapie Radomia zajmuje kościół rektoralny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Od początku jego istnienia, z krótką przerwą (1864–1936), należy do ojców franciszkanów (bernardynów). Ceglany kościół i klasztor oo. Bernardynów to jeden z najcenniejszych zabytków Radomia. Konwent radomski jest jednocześnie jednym z najstarszych klasztorów bernardyńskich. Swoje powstanie zawdzięcza królowi Kazimierzowi Jagiellończykowi, który w 1467 r. wyraził zgodę na osiedlenie się bernardynów w królewskim mieście. Dla braci wytyczono miejsce za murami miejskimi, na Przedmieściu Jedlińskim. Już w 1468 r., przy wydatnej pomocy króla, ukończono budowę drewnianego kościoła św. Katarzyny Męczennicy oraz klasztoru.

Niedługo później, w 1480 r., przystąpiono do budowy murowanego, jednonawowego, gotyckiego kościoła. Prace te trwały około 20 lat, po czym przystąpiono do budowy murowanego klasztoru. W 1516 r. całość była już gotowa. Zarówno kościół, jak i budynek klasztorny, o charakterystycznych gotyckich dachach i fasadach, ozdobionych prostokątnymi, tynkowanymi wnękami i zębatymi szczytami, stanowią po dziś dzień przedmiot zainteresowania znawców sztuki. Kompleks klasztorny został obwarowany. Z końcem XVI w. dobudowano do kościoła kaplicę św. Anny. Na początku XVII

³ *Diecezja Radomska 1992-2007, Rocznik Diecezji Radomskiej 2007, Radom 2007, s. 28-33.*

w. przeprowadzono gruntowne prace remontowe, przebudowano także większą część ołtarzy, nadając im charakter barokowy.

Bernardyni radomscy od początku prowadzili w swoim kościele energiczne duszpasterstwo. Urządzali wystawne nabożeństwa, spowiadali, głosili kazania. Przedmiotem szczególnego kultu ze strony wiernych cieszył i cieszy się nadal obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem, znajdujący się w prawym ołtarzu świątyni. Wizerunek ten prawdopodobnie pochodzi ze Wschodu. Pierwotnie nosił nazwę Matki Boskiej Godzinkowej, później zaś był czczony pod tytułem Niepokalanego Poczęcia NMP.

W okresie zaborów radomski klasztor był czynnie zaangażowany w działalność patriotyczną. W czasie powstania styczniowego w klasztorze odbywały się narady powstańców, a bernardyni odbierali przysięgi od ruszających do walki. Nic dziwnego, że zakonników spotkały za taką działalność represje. Wielu z nich zostało zesłanych w głąb Rosji. W lipcu 1863 r. na terenie klasztoru zakwaterowały się oddziały rosyjskie, a rok później dokonano kasaty klasztoru. Kościół i klasztor przeszedł pod opiekę księży diecezjalnych. 2 sierpnia 1936 r. Bernardyni wrócili do Radomia. 5 lutego 1959 r. pożar zniszczył dach kościoła i klasztoru, podjęto wówczas konieczne prace remontowe. Od 1997 r. prowadzone były dalsze prace konserwatorskie, czego efektem jest imponujący kościół, klasztor, czy pochodzący z początku XVI w. tzw. piekarnik, w którym mieściła się kuchnia klasztorna oraz warzelnia wosku. Jest to jedyny tego typu obiekt w kraju i jeden z nielicznych na świecie⁴.

Przypadająca w 2018 r. rocznica 550-lecia przybycia ojców bernardynów do Radomia dała asumpt miejscowym historykom do upamiętnienia tego wydarzenia. 23 czerwca 2018 r. odbyła się w Radomiu ogólnopolska konferencja *Wpisani w dzieje Radomia. Pięćset pięćdziesiąta rocznica przybycia oo. Bernardynów do Radomia (1468-2018)*, podczas której wygłoszono siedem referatów. Kolejnym krokiem do upamiętnienia tego ważnego w dziejach Radomia wydarzenia było zainicjowanie opracowania

⁴ [Http://www.bernardyni.com/klasztery/radomo](http://www.bernardyni.com/klasztery/radomo); <https://diecezja.radom.pl/dekanaty/dekanat-radomski-centralny/radom-kosciol-rektoralny-pw-sw-katarzyny-w-radomiu-oo-bernardyni>; <http://www.radom.pl/page/652,kosciol-i-klasztor-oo-bernardynow.html> (dostęp: 1 grudnia 2018).

publikacji, będącej pokłosiem wspomnianej konferencji, ale wzbogaconej o dodatkowe opracowania. Dzieła tego podjęli się dwaj uczeni łączący w sobie pasję historyczną i jednocześnie kompetencje, niezwykle potrzebne do powstania merytorycznie dobrego opracowania. Ks. dr Michał Krawczyk i dr Aleksander Krzysztof Sitnik OFM – bo o nich mowa – to redaktorzy omawianej publikacji, będącej jednym z elementów obchodu 550-lecia przybycia oo. Bernardynów do Radomia. Wydaje się, że są to najbardziej kompetentne osoby do solidnego zrealizowania takiego opracowania. Radomianin z urodzenia i zamiłowania, badacz przeszłości, historyk, diecezjalny konserwator zabytków, ks. dr M. Krawczyk, to osoba doskonale znająca przeszłość Radomia⁵. Historyk, archiwista, bernardyn, o. dr A. K. Sitnik OFM, to z kolei wytrawny znawca historii bernardynów na ziemiach polskich⁶. Obaj uczeni dołożyli wszelkich starań, aby opracowanie, które jest zarazem pierwszą naukową publikacją, tak obszernie omawiającą tematykę związaną z radomskim konwentem, spełniało wszelkie wymogi solidnej pracy naukowej, zredagowanej zarazem w sposób

⁵ Ks. dr Michał Krawczyk jest autorem wielu opracowań o przeszłości Radomia, m.in.: *30 lat parafii św. Stefana w Radomiu*, red. M. Krawczyk, Radom 2018; M. Krawczyk, W. Stan, *Być dobrym jak chleb. Kult świętego brata Alberta na radomskim Prędocinku*, Radom 2017; *U świętego Rafała w Radomiu. Parafia pw. św. Rafała Kalinowskiego w Radomiu*, red. M. Krawczyk, Radom 2016; M. Krawczyk, W. Stan, *Bogu na nowo poświęcony. Odbudowa kościoła pw. św. Wacława w Radomiu*, Radom 2019; M. Krawczyk, W. Stan, *Bernardyni radomscy. Zarys dziejów*, Radom 2013; *Kościół naszym domem. Parafia pw. Chrystusa Króla w Radomiu*, red. M. Krawczyk, Radom 2011; M. Krawczyk, *Przed obliczem Miłosiernej Matki. Historia parafii pw. Matki Bożej Miłosierdzia w Radomiu w latach 1962–2004*, Radom 2005; *15 lat Caritas Diecezji Radomskiej*, red. M. Krawczyk, W. Stan, Radom 2007.

⁶ O. dr Aleksander Krzysztof Sitnik OFM opracował wiele publikacji o historii bernardynów w Polsce, m.in.: A. Sitnik, T. Kozłowski, *Bernardyni łowiccy. Historia klasztoru i kościoła pw. Św. Bartłomieja Apostoła w Łowiczu (1469–1806)*, Kalwaria Zebrzydowska 2015; A. Sitnik, K. Grudziński, *Bernardyni w służbie Ojczyzny, 1453–1953*, Kalwaria Zebrzydowska [brw]; A. Sitnik (red.), *Bernardyni Bydgoscy 1480–1828*, Kalwaria Zebrzydowska [brw]; A. Sitnik, *Dzieje bernardynów łączących po II wojnie światowej 1946–2016*, Kalwaria Zebrzydowska [brw], K. Grudziński, A. Sitnik, *Bernardyni w służbie ojczyzny 1453–1953*, Kalwaria Zebrzydowska [brw], W. Tokarski OFM, A. K. Sitnik, *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, Kalwaria Zebrzydowska [brw]; A. K. Sitnik OFM, M. R. Gęśla OFM, *Pięćset pięćdziesiąt lat obecności oo. Bernardynów w Przeworsku 1465–2015*, Kalwaria Zebrzydowska [brw], A. K. Sitnik, *260. rocznica koronacji figury Matki Bożej Skępskiej - Pani Mazowsza (1755–2015)*, Kalwaria Zebrzydowska 2016; Cz. Gniecki OFM, A. K. Sitnik, *Wkład Bernardynów w życie religijno-kulturalne Narodu Polskiego (wybrane aspekty)*, Kalwaria Zebrzydowska 2016.

przystępny dla każdego czytelnika. Owocem ich pracy jest 608 stronicowa książka, wydana nakładem Wydawnictwa Calvarianum w Kalwarii Zebrzydowskiej. Książka zawiera „Imprimi potest”, wystawiony przez prowincjała Teofila Czarniaka OFM, (L.dz. 167/18 Kalwaria Zebrzydowska, 16 maja 2018 r.). Praca jest recenzowana przez dwóch recenzentów: prof. dra hab. Rolanda Prejsa OFM^{Cap} oraz prof. dr hab. Christine Moisan-Jablonski. Skład, projekt środka i okładki wykonał Piotr Królikowski. Na okładce w formacie B5 znajdziemy z jednej strony aktualny widok kościoła i klasztoru oo. Bernardynów w Radomiu (fot. W. Stan) oraz z drugiej strony rycinę kościoła oo. Bernardynów w Radomiu, zaczerpniętą z „Tygodnika Ilustrowanego”, t. 10, 1864, nr 260. Publikację wstępem opatrzył prowincjał bernardynów Teofil Czarniak OFM (s. 5–6), zaś wstęp do opracowania napisał definitorek prowincji oo. Bernardynów Egidiusz Jarosław Włodarczyk OFM (s. 7–8). Zawartość publikacji została podzielona na trzy części: historia, historia sztuki oraz teologia.

W ramach pierwszej części, zawierającej dziewięć artykułów, odnajdziemy szkic historyczny autorstwa Kajetana Jana Grudzińskiego OFM i A. K. Sitnika OFM o klasztorze oo. Bernardynów w Radomiu w latach 1468–1968 (s. 11–96). Możemy tutaj zapoznać się również z artykułem Dariusza Kupisza o bernardynach w dziejach Radomia i regionu radomskiego w czasach staropolskich (s. 97–110), Patrycji Gąsiorowskiej o kaznodziejstwie u bernardynów radomskich w XVI wieku (s. 111–122). Część historyczna niniejszej publikacji daje nam również sposobność, dzięki artykułowi ks. Tomasza Moskała, zapoznać się z księgozbiorem bernardynów radomskich w świetle inwentarzy z zasobu Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu (s. 123–132), a także za sprawą tekstu Elżbiety Orzechowskiej z rolą bernardynów radomskich w życiu narodu polskiego w XIX wieku (s. 133–182). W kolejnym artykule autorstwa A. K. Sitnika OFM znajdziemy informacje na temat rewindykacji radomskiego klasztoru bernardynów i jego losów w czasie drugiej wojny światowej (s. 183–282). Dwa kolejne artykuły, autorstwa bernardyńskich uczonych Alojzego Pańczaka OFM i Władysława Czarniaka OFM, przybliżą nam odpowiednio zagadnienie Trzeciego Zakonu Franciszkańskiego przy kościele oo. Bernardynów

w Radomiu w latach 1936–1959 (s. 283–314) oraz działalność duszpasterską bernardynów radomskich na przestrzeni ostatnich 50 lat, w latach 1968–2018 (s. 315–374). Tę część historyczną zamyka tekst pracownika Instytutu Pamięi Narodowej Krzysztofa Busse, traktujący o radomskim klasztorze bernardynów w dokumentach aparatu bezpieczeństwa z lat 1945–1990 (s. 375–410).

Druga odsłona publikacji to dział omawiający historię sztuki. Składa się on z pięciu artykułów, wśród których znajdziemy tekst ks. M. Krawczyka o kościele i klasztorze oo. Bernardynów w Radomiu jako przykładzie jednego z najlepiej zachowanych średniowiecznych założeń bernardyńskich w Polsce (s. 413–436). Drugim artykułem tego działu, autorstwa Cypriana Janusza Moryca OFM, jest opracowanie na temat konfesji św. Restytuta w kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Radomiu (s. 437–450). Andrzej Efrem Obruśnik OFM w swoim tekście zapoznaje nas z kolei z radomskimi portretami trumiennymi znajdującymi się w zbiorach Muzeum Prowincji Ojców Bernardynów w Leżajsku (s. 451–484). W opracowaniu nie zabrakło również informacji o organach w kościele bernardynów radomskich, który to tekst opracował Wiktor Zygmunt Łyjak (s. 485–508), czy o obiektach małej architektury sakralnej wokół zespołu klasztorowego oo. Bernardynów, które omówił Paweł Puton (s. 509–550).

Całość opracowania dopełniają dwa artykuły zamieszczone w dziale teologia. Pierwszy z nich autorstwa Czesława Gnieckiego OFM o pobożności eucharystycznej św. Franciszka z Asyżu jako wzorze i drogowskazy dla jego dzisiejszych naśladowców (w odniesieniu do wspólnoty Braci Mniejszych oraz wiernych w Radomiu), (s. 553–580) oraz Romualda Henryka Kośli OFM, omawiający rolę Dziewicy Maryi w odwiecznym planie zbawienia na podstawie wybranych kazań św. Bernardyna ze Sieny (s. 581–598).

Zwieńczeniem omawianej pozycji książkowej są informacje o autorach artykułów ukazujące nie tylko dane biograficzne, ale również profil naukowy, dzięki któremu widzimy, jak dany artykuł wpisuje się w kontekst pracy poszczególnych autorów (s. 599–604). Całość książki zamyka dwujęzyczny spis treści (angielsko-polski), (s. 605–608).

Warto nadmienić, że każdy z przygotowanych artykułów zawiera tytuł artykułu w języku angielskim, streszczenie w języku polskim i angielskim, słowa kluczowe w języku polskim i angielskim oraz bibliografię załącznikową. Autorzy publikacji dołożyli więc wszelkich starań, aby książka spełniała najwyższe standardy współczesnej publikacji oraz umożliwiała promocje zamieszczonych w niej artykułów na arenie międzynarodowej.

Biorąc do ręki niniejsze opracowanie, trudno nie zgodzić się ze słowami recenzenta o. prof. Rolanda Prejsa OFM^{Cap} z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, który słusznie stwierdza, że „kompetencje obu Autorów – są historykami, specjalistami od dziejów bernardynów – stanowią rękojmię, że dostajemy do ręki rzecz napisaną ze znawstwem zagadnienia, relacjonującą fakty i przedstawiającą je we właściwym oświetleniu. Trzeba zatem stwierdzić, że książka będzie pożyteczną lekturą dla każdego, komu bliskie są dzieje Polski, poznanie rzeczywistej roli Kościoła i jego instytucji, w tym zakonów w krzewieniu kultury religijnej na naszych ziemiach, wreszcie dla każdego, kto chce poznać drogi autentycznego patriotyzmu, wyrażającego się w czynach, a nie deklaracjach”.